

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.68.187-201>

УДК 711.1+72.01

Тімохін Віктор Олександрович,

доктор архітектури, професор

кафедри дизайну архітектурного середовища

Київського національного університету будівництва і архітектури

timokhin.vo@knuba.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0002-0559-4384>

Шебек Надія Миколаївна,

доктор архітектури, професор кафедри містобудування

Київського національного університету будівництва і архітектури

shebek.nm@knuba.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0001-6038-3945>

ТЕКТОНІКА Й АРХІТЕКТОНІКА МЕРЕЖІ ІСТОРИЧНИХ ОСЕРЕДКІВ АРХІТЕКТУРНО-МІСТОБУДІВНОЇ КУЛЬТУРИ В ЕТНІЧНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Анотація: у статті з позицій урахування природного і урбанізованого оточення розглянуто особливості формування та будови мережі невеликих історичних поселень – носіїв архітектурно-містобудівної культури України. Зокрема, був проведений порівняльний аналіз розташування 262 поселень в 12 етнічних регіонах України з мережею підземних розривних дислокацій. Аналіз засвідчив не випадковість вибору місць для розбудови історичних поселень, наявність тенденцій в їх тяжінні до берегів рік і морів, а також у прагненні до уникнення підземних тектонічних розломів і відповідних геопатогенних зон. Крім того, виявлено, що більшість таких поселень знаходиться на міжмагістральних територіях, віддалених від зон щільної урбанізації. В результаті були обґрунтовані пропозиції щодо необхідності урахування оригінальної архітектонічної та тектонічної будови мережі невеликих провінційних міст і містечок, селищ і сіл, храмів і монастирів з ознаками історичного архітектурно-містобудівного середовища під час повоєнної відбудови та подальшого сталого розвитку поселень і територій України.

Ключові слова: мережа; тектоніка; архітектоніка; архітектура; містобудування; етнічні регіони.

Постановка проблеми. Проблема збереження унікального характеру архітектурного середовища історичних поселень продовжує загострюватися на тлі посилення загальних тенденцій тотальної глобалізації. Територіальні громади, небайдужі до подальшої долі територій, де мешкали їхні прабабушки,

намагаються не тільки виявляти самотність традиційного способу життя, але й розвивати місцеві підходи до формоутворення штучного оточення. Саме провінційні поселення, де фізично відчувається уповільнення плину часу, є найбільш надійним схроном, що природним чином підтримує життєвість культурних традицій етносів. Як нами було показано у попередній статті [1], невеличкі населені пункти, де в процесі історичного розвитку сформувалися унікальні архітектурно-містобудівні осередки, утворюють власну мережу в регіональних системах розселення. Вивчення цієї мережі стає проблемою, оскільки потребує об'єднання зусиль різнопрофільних фахівців. В архітектурі та містобудуванні ця проблема загострюється у зв'язку з необхідністю комплексного урахування природної тектоніки ландшафту і субшафту (підземних розломів), а також штучної архітектоніки регіональної структури і композиції мережі провінційних міст. Актуальність таких досліджень зростає в контексті завдань з масштабної повоєнної відбудови України, яка має здійснюватися на міцному підґрунті національної культури та враховувати розмаїття її регіональних особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нетрадиційний підхід до аналізу місць локалізації архітектурно-містобудівних осередків з урахуванням підземної тектоніки, що надає їм статусу «святих місць» і «місць сили», продемонстрували Р. Фурдуй і Ю. Швайдак – українські геолог і фізик [2]. На цих місцях, де живе душа і де природне й архітектурно-містобудівне середовище стає місцем оновлення і лікувальним засобом, зосередив свою увагу практикуючий архітектор і дослідник К. Дей [3]. Він був впевнений у тому, що «міста втрачають сенс, якщо вони не конденсують у собі і не живлять дух землі, на якій вони виростили» [3, с. 211]. Цей опоетизований дух землі проник у еколого-геологічні дослідження, де він почав визначатися за допомогою біолокаційних методів, котрі спроможні виявити енергетичний каркас місцевості та її аномалії [4]. Слід відмітити, що біолокація, як традиційний метод, був добре відомий з найдавніших часів у всіх народів, коли за допомогою його обирались місця сили і оновлення для будівництва історичних міст.

Нетрадиційні методи знайшли поширення в сучасній архітектурі і містобудуванні [1, 5, 6]. У деяких енергоінформаційних дослідженнях робився акцент на впливі геопатогенних (негативних) і салюберогенних (позитивних) випромінювань планети на архітектурне середовище і його мешканців [7]. В інших роботах аналізувався вплив динаміки підземних вод і геопатогенних зон на комфорт міського середовища [8]. Увага приділялась впливу морфології ландшафту на організацію міського середовища [9], зв'язку морфології ландшафту з фізіогномікою та образністю міського середовища [10, 11], з розплануванням міста і з його ландшафтною та урболандшафтною будовою [12],

пропорціями і рухом сонця [13]. У деяких дослідженнях у різних сферах знання ландшафтні методи визнавалися провідним методологічним засобом [14]. У багатьох дослідженнях розглядалися особливості формування мереж історичних осередків архітектурно-містобудівної культури в окремих етнічних регіонах України: на Волині [15], на Волині і Поділлі [16], на півдні України [17, 18] у 30 музеях під відкритим небом [19], у групі історичних міст України [20]. Автори статті виклали результати своїх досліджень за цією темою у попередніх публікаціях [1, 11, 21, 22], які в сукупності утворюють серію.

Мета публікації в межах серії полягає у проведенні порівняльного аналізу взаємодії тектонічних і архітектонічних природних і штучних чинників, що впливають на зміст і форму мереж історичних провінційних міст в етнічних регіонах України, де в архітектурно-містобудівних осередках, як носіях національної культури, формується її майбутнє.

Основна частина.

У попередній публікації [1] автори статті описали мережу історичних осередків архітектурно-містобудівної культури, яку утворюють 262 поселення в 12 етнічних регіонах на території 25 областей України. На карту України було нанесено 57 полігонів – неправильних за формою багатокутників, кути яких займають регіональні осередки архітектурно-містобудівної культури (міста і містечка, селища і села, замки, фортеці, палаци, городища, храми і монастирі, пам'ятки природи), а сторони утворюють регіональні та місцеві дороги чи береги водних об'єктів. Це було зроблено з метою подальшого аналізу природних процесів групування таких поселень на міжмагістральних територіях етнічних регіонів і виявлення взаємозв'язків між їх розташуванням та тектонічними процесами руху земних надр.

Виявилось, що території полігонів у більшості випадків межують із магістралями, але іноді вони пересікаються шляхами інтенсивного руху. В сукупності магістралі, дороги і шляхи разом із центрами етнічної культури, котрі, як правило, розташовуються вглибині міжмагістральних територій, формують мережу історичних поселень з осередками архітектурно-містобудівної культури етнічного регіону і країни в цілому (рис. 1).

У багатьох галузях знання серед вчених все частіше поширюються і отримують позитивну оцінку ідеї щодо впливу космічних і планетарних сил на життєдіяльність людини та її штучне оточення. Вони вважають, що вибір місця для заснування історичних міст був не випадковим. Окрім багатьох причин, провідним фактором вважався вплив випромінювання з надр Землі, яке асоціювалося з тектонікою і розломами земної кори. Деякі з цих негативних випромінювань генерують геопатогенні, несприятливі для життя зони, інші – салюберогенні випромінювання, пов'язані з місцями сили, – підштовхують

життя і розвиток у позитивному напрямі. Сучасні біолокаційні дослідження часто спираються на езотеричні знання, хранителі яких вміли обирати місця життєвої сили для заснування поселень і окремих будівель і споруд. Вони вважали, що «святі місця» слід шукати поряд і між тектонічними розломами, а над ними можна трасувати дороги та вулиці. Так поступали в Римській імперії, у середньовічних містах Європи, у монастирях Азії [2-5].

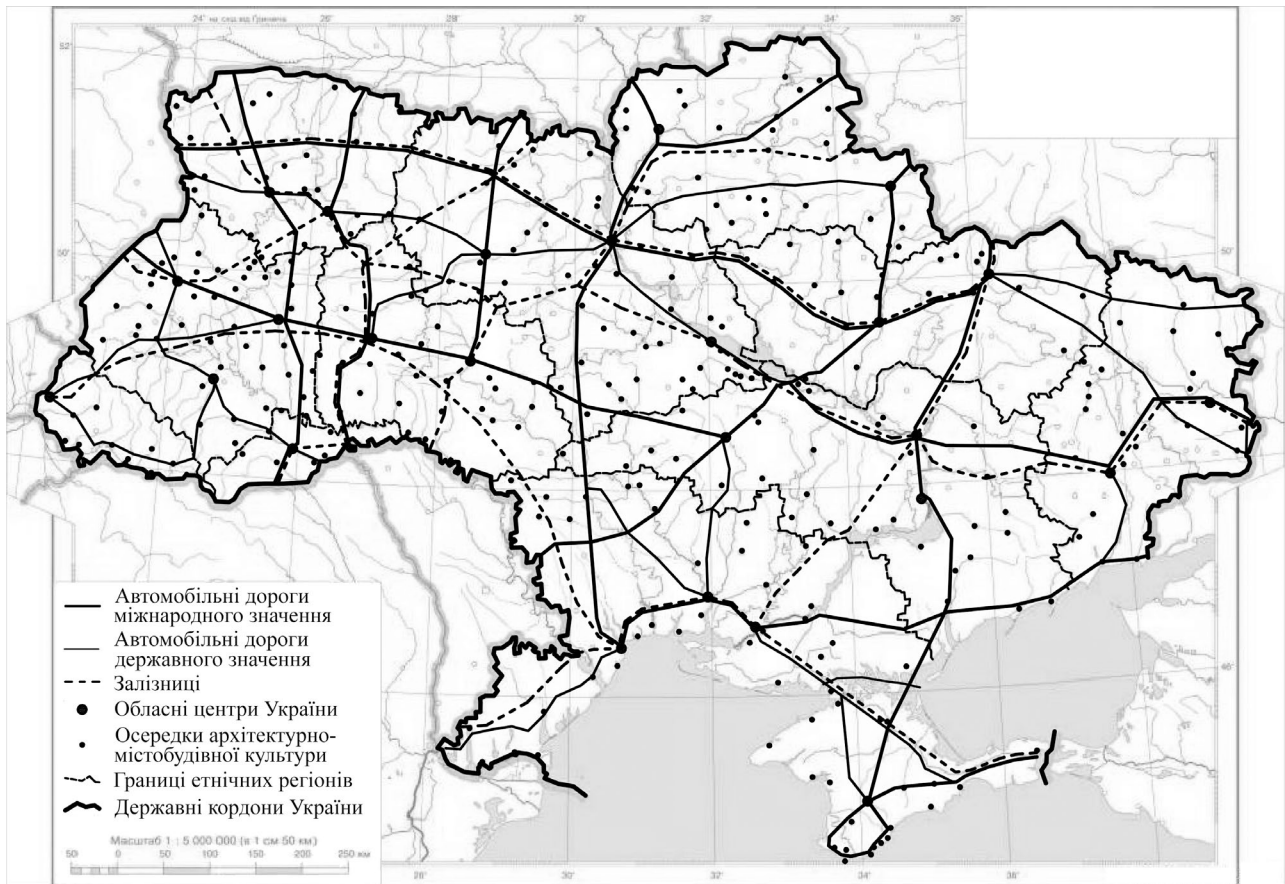

Рис. 1. Схема магістральних доріг України, креслення авторів

Цей досвід автори статті використали для аналізу мережі історичних поселень в етнічних регіонах з урахуванням конфігурації підземних розломів на тектонічній карті України [23]. У різних етнічних регіонах орієнтація розломів у координатах «північ – південь, схід – захід» значно відрізняється (рис. 2). На Сіверщині, Слобожанщині і Донбасі переважає орієнтація «північ – південь», а також домінують тектонічні деформації уздовж осі «північний захід – південний схід». У центральних регіонах (Полісся, Поділля, Придніпров'я), які розміщуються на тектонічному фундаменті Українського щита, міжмегаблокові розломи мають орієнтацію «північ – південь». Інші розривні дислокації мають діагональну структуру («північний схід – південний захід»), деякі орієнтуються

вздовж меридіанів і паралелей. Близькі за конфігурацією структури тектонічних розривних дислокацій спостерігаються і в інших етнічних регіонах. Тільки на Волині і Галичині вони утворюють більш щільну мережу.

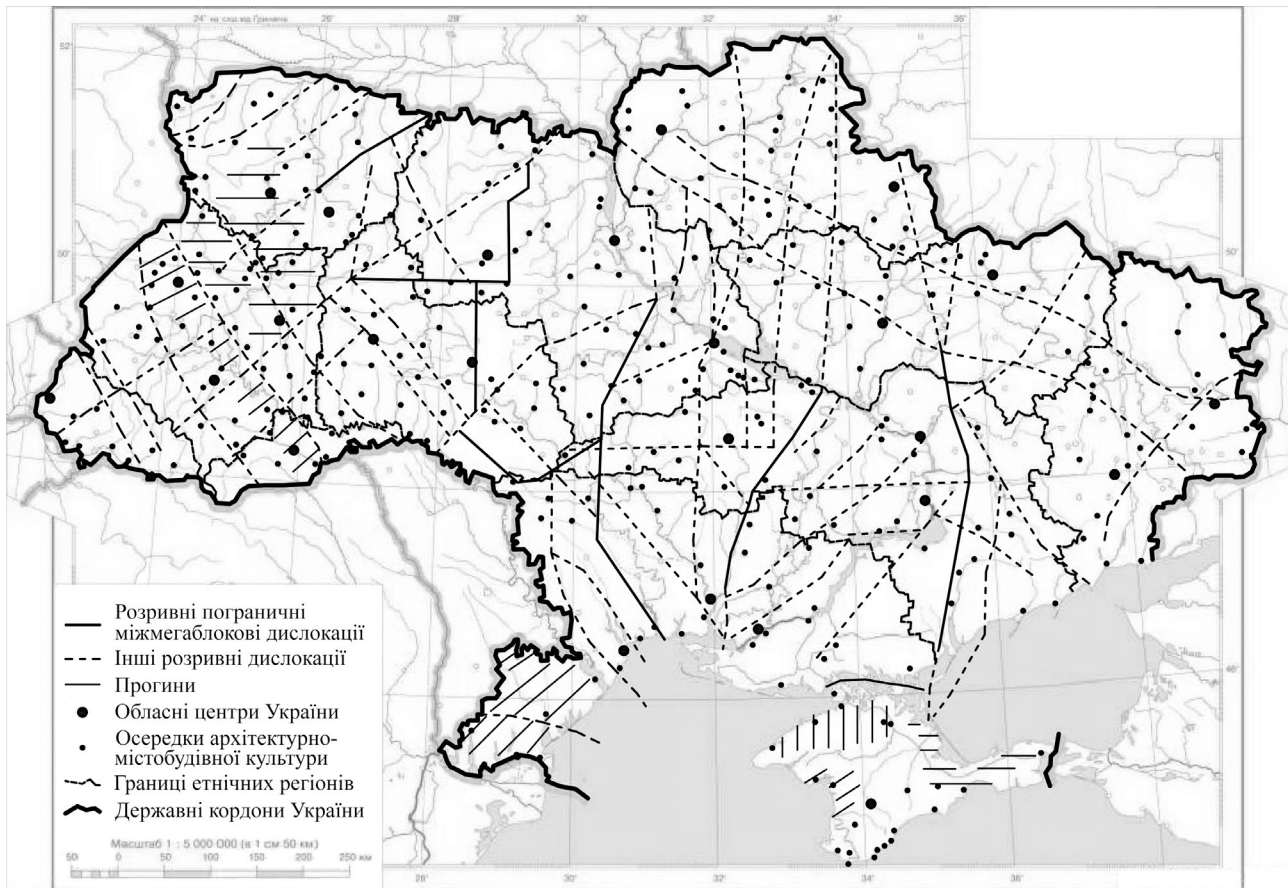

Рис. 2. Схема тектонічних дислокацій і прогинів на території України, креслення авторів

Порівняння природних (наземних і підземних) ландшафтів із штучними ландшафтами (містобудівними мережами) стали основою для виявлення тектонічних і архітектонічних особливостей мережі невеликих провінційних міст і містечок у 12 етнічних регіонах України.

Територію Буковини з півночі на південь пересікає автомагістраль міжнародного значення у пакеті із залізничною магістраллю. Регіональні і місцеві дороги з'єднують між собою 10 осередків, які утворюють навколо Чернівців 2 ареали. Середній діаметр (середня відстань між крайніми поселеннями) полігонів – 25 км. Вони знаходяться на міжмагістральних територіях в басейнах річок Прут і Серет. Тільки одне поселення (Вижниця) попадає на тектонічний розлом.

На території Волині з 24-х місць-осередків архітектурно-містобудівної культури регіону на розломах знаходиться 1 поселення (Володимир). Інші поселення утворюють 4 ареали. Північні ареали знаходяться між ріками Прип'ять, Турія, Стохід, Стир і Горинь; південні – у басейнах Стира, Горині і Случа. При цьому 10 поселень знаходяться на берегах цих рік. Усі чотири ареали пересікаються магістралями, в том числі залізничними. Половина аналізованих поселень знаходиться на магістралях, а інша розташовується на берегах рік. Усі поселення в ареалах зв'язані між собою мережею регіональних і місцевих доріг. Середній діаметр ареалів дорівнює приблизно 42 км.

Галичина має велику щільність магістралей, які пересікають фактично всі 6 ареалів. Аналогічне положення із щільною мережею річок. Регіон з північного сходу на південний схід перетинає Дністер, у який з півночі впадають Золота Липа, Стрипа, Серет, Збруч, а з півдня – Стрий, Ломниця, Бистриця, Прут. При цьому третина містечок знаходяться на берегах, а інші в басейнах цих річок. Щільність тектонічних розломів, які утворюють прямокутну мережу по осі північний східно – південний захід, дуже висока. Тільки 3 із 41 містечка розташовуються над розломами. Середній діаметр полігонів складає приблизно 42 км.

На Донбасі границі полігонів пролягають уздовж регіональних і місцевих доріг. Територія полігонів пересікається магістралями державного значення. Північний полігон розташовується в басейні Сіверського Донця і його приток Айдара і Деркула. Сіверський Донець і Лугань протікають через східний полігон, а Кальміус через західний і південний. Із 14 поселень 11 розташовані на берегах річок і тільки 1 поселення знаходиться над тектонічним розломом. Середній діаметр полігонів дорівнює приблизно 45 км.

Осередки регіональної культури Закарпаття знаходяться в басейнах рік Уж, Тиса, Латориця. З 8 поселень, половина розташована на берегах цих річок і на притоках Тиси. Жодне поселення не потрапило на тектонічні розломи. Границі полігонів утворені регіональними дорогами і деякі з полігонів пересікають магістралями державного значення, а 5 поселень знаходяться на цих магістралях. Середній діаметр полігонів – 31 км.

18 поселень з історичними архітектурно-містобудівними осередками етнічної культури Криму утворюють 3 ареали-полігони. Північний полігон навколо затоки Сиваш з південного заходу і з південного сходу обмежений автомобільними і залізничними магістралями, з півночі регіональною дорогою Генічеськ–Новомиколаївка–Чаплинка–Армянськ. Західний полігон уздовж Каркінітської та Каламітської заток обмежений магістралями регіонального значення. Південний ареал-полігон навколо Сімферополя затиснений магістралями державного значення. Із 18 населених місць 12 знаходяться на

березі моря і заток, 15 – на магістралях державного значення. Ні одно поселення не потрапило на лінії тектонічних розломів. Середній діаметр полігонів – 62 км.

На Поділлі 21 поселення об'єднані у 4 ареали. Північний полігон на північ від Хмельницького розташовується в басейнах рік Случ і Південний Буг, його пересікають і обмежують магістралі державного значення. Західний полігон на південь від Хмельницького знаходиться в басейні ріки Лядова, яка впадає у Дністер. Південний полігон на південно-захід від Вінниці розташувався в басейні ріки Мурафа і примикає до Дністра. Полігон пересікає автомобільна і залізнична магістраль державного значення. Східний ареал на південний схід від Вінниці розміщується в басейні Південного Бугу і пересікається автомобільними і залізничними шляхами. Із 21 поселення 11 знаходяться на цих магістралях, 14 – на берегах річок і 4 поселення припадає на тектонічні розломи, які мають приблизно прямокутну мережу, зорієнтовану на північний захід і південний схід. Середній діаметр полігонів складає 42 км.

7 ареалів-полігонів Полісся згруповані в 2 регіони навколо Коростеня, 2 регіони навколо Києва та по одному навколо Черкас, Житомира й Умані. Перший полігон навколо Коростеня розташувався у верхів'ї ріки Уборть і обмежується автомобільними і залізничними магістралями. Другий полігон навколо Коростеня знаходиться між річками Уж і Тетерів і пересікається авто- і залізничною магістраллю міжнародного значення. Житомирський полігон локалізується у верхів'ї Тетерева і обмежується магістралями державного рівня. Київський правобережний полігон простягнувся між Дніпром і Россою. Київський лівобережний полігон – між Дніпром і долинами рік Трубіж і Супій. Уманський полігон розташувався в басейні Гірського Тікича й розсікається магістраллю міжнародного значення. Черкаський полігон розмістився в басейні річки Тясмин і на березі Кременчуцького водосховища. Його територію перерізають автомобільні та залізничні магістралі державного значення. 23 з 38 поселень знаходяться на берегах річок і водосховищ, 11 на магістралях і ні одне з них не потрапило на лінії тектонічних розломів, які в регіоні мають переважно меридіональну орієнтацію. Середній діаметр полігонів дорівнює 62 км.

Етнічний регіон Придніпров'я має значну широтну протяжність і об'єднує 3 області: Кіровоградську, Дніпропетровську і Запорізьку. В його межах 25 поселень з історичним архітектурно-містобудівним середовищем групуються у 6 полігонів. Полігон, що має вихід до Кременчуцького водосховища, пересікається магістралями державного рівня. Кропивницький полігон знаходиться в басейнах рік Синюха, Чорний Ташлик, Південний Буг, Інгулець. Він розчленований магістралями державного значення. Дніпровський полігон пересікається ріками Самара, Вовча і магістралями міжнародного рівня. Запорізький полігон розташувався на двох берегах Дніпра і обмежується

річками Вовча і Гайчур, а також залізницею. Бердянський полігон прилягає до Азовського моря, пересікається річкою Молочна і залізницею, обмежується зі сходу і півдня автомагістралями. Криворізький полігон обмежений річками Інгулець і Базавлук та залізницею. З 25 поселень регіону 22 знаходяться на берегах рік, водосховища і моря, 8 поселень розміщуються на магістралях державного і міжнародного рівнів. Тільки 1 поселення знаходиться над тектонічними розломами. Пограничні міжблокові розломи мають меридіональну орієнтацію і ділять територію регіону на 3 великі частини. Між ними проходять інші розломи – меридіональні, широтні та діагональні. Середній діаметр полігонів – 57 км.

На Сіверщині виділено 5 полігонів: 2 полігони навколо Чернігова, по одному навколо Новгород-Сіверського, Сум і Прилук. Чернігівський північний полігон включає басейни річок Снов і Десна, розділяється магістралями міжнародного рівня. Південний Чернігівський полігон обмежений річками Десна і Остер та залізницею і пересікаються автомобільними магістралями північного і східного спрямування. Новгород-Сіверський полігон обмежується ріками Десна і Сейм та пересікається автомобільними і залізничними магістралями. Сумський полігон обмежується із заходу річкою Псел, а зі сходу річкою Ворскла та автомобільними магістралями. Прилуцький полігон обмежений річкою Удай і залізницею та пересікається магістраллю державного рівня. Із 27 поселень 13 знаходяться на берегах річок, 7 – на магістралях, 2 співпадають з лініями тектонічних розломів. Їх структура складається із меридіональних ліній і ліній з південно-заходу на південний схід. Середній діаметр полігонів – 40 км.

На Слобожанщина, що об'єднує Харківську і Полтавську області, є 15 поселень з ознаками етнічної культури та історичним архітектурно-містобудівним середовищем, що розташовані на 4 полігонах. Полігон між Харковом і Полтавою з півночі обмежений річкою Мерло, а з півдня автомагістраллю та залізницею. Східний Харківський полігон розташований між річками Сіверський Донець і Оскіл та пересікається міжнародною автомагістраллю. Кременчуцький полігон між річками Псел і Ворскла пересікається автомобільною і залізничною магістралями. Миргородський полігон між річками Сула і Псел, річкою Хорол і Удай, перетинається залізницею. Ще одна залізнична магістраль обмежує полігон з півдня. З 15 поселень етнічного регіону всі 15 розташовані на берегах рік, 7 – на магістралях державного і міжнародного значення. 2 поселення потрапили на лінії тектонічних розломів, котрі як і на Сіверщині мають меридіонально-діагональну структуру. Середній діаметр полігонів – 56 км.

На території Таврійського етнічного регіону, який включає Одеську, Миколаївську та Херсонську області, виявлено 21 поселення, де зосереджені пам'ятники архітектури і містобудування. Ці поселення утворюють ареали етнічної культури, які локалізуються на території у вигляді мережі поселень, доріг і річок, що згруповані у 6 полігонів. Первомайський полігон з півночі обмежений річкою Кодима, а зі сходу – Південним Бугом. Полігон пересікається у меридіональному і широтному напрямках магістралями міжнародного значення. Вознесенський полігон знаходиться між ріками Південний Буг й Інгул, із заходу і сходу межує з магістралями державного рівня, перетинається магістраллю міжнародного рівня у меридіональному напрямку. Бериславський полігон має кордони уздовж Інгульця, Дніпра і Каховського водосховища. Паралельно Дніпру протрасована автомобільна магістраль, а по правому берегу Інгульця – залізнична магістраль. Каховський полігон межує на півночі з Дніпром, на півдні із Краснознам'янським і Чаплинським каналами, на сході – з Каховським каналом. Полігон перетинає транспортний коридор, що складається з автомобільної та залізничної магістралей. На берегах Дніпровського і Дністровського лиманів і на морському узбережжі розкинувся Одеський полігон. З півночі він обмежений автомобільними магістралями. Татарбунарський полігон розташований уздовж морського узбережжя від Дніпровського лиману до озера Сасик, з півдня полігон межує з Кілійським гирлом Дунаю. Він перетинається автомобільними і залізничними магістралями. Із 21 поселення Таврії 17 розташовані на берегах рік, моря і лиманів, а 10 – на магістралях міжнародного і державного рівня. 2 поселення знаходяться над тектонічними розломами, мережа яких має складну і розгалужену, меридіональну і діагональну структуру. Середній діаметр полігонів дорівнює 53 км.

Аналіз мережі осередків архітектурно-містобудівної культури зведено у таблицю, яка узагальнює відомості про 262 поселення з 12 етнічних регіонів, що розташовані на території 25 областей України. Табличні дані свідчать, що більшість поселень розміщено на берегах акваторій і між магістралями. Незначна кількість поселень співпадає з тектонічними розломами, які генерують геопатогенні випромінювання. Якщо кількість поселень і полігонів зіставити з розмірами регіонів, то можна помітити, що досліджувані поселення утворюють більш-менш рівномірну мережу. Середній діаметр ареалів-полігонів приблизно дорівнює 46 км, що свідчить про відносну територіальну наближеність і середовищну цілісність історичних осередків архітектурно-містобудівної культури в етнічних регіонах України.

Таблиця

**Аналіз мережі історичних поселень з осередками
архітектурно-містобудівної культури в етнічних регіонах України**

№	Назва регіону	Кількість поселень / відсоток				Кількість ареалів- полігонів /відсоток	Середній діаметр ареалів- полігонів, км
		На берегах акваторій	На магіст- ралях	На тек- тонічних розломах	Загальна кількість		
1.	Буковина	2/20,0	5/50,0	1/10,0	10/3,8	2/3,5	25
2.	Волинь	10/42,0	12/50,0	1/4,2	24/9,2	4/7,0	42
3.	Галичина	14/34,0	15/37,0	3/7,3	41/15,6	6/10,5	37
4.	Донбас	11/79,0	11/78,0	1/7,1	14/5,3	4/7,0	45
5.	Закарпаття	4/50,0	5/62,0	0/0	8/3,0	3/5,3	31
6.	Крим	12/67,0	15/83,0	0/0	18/6,9	3/5,3	62
7.	Поділля	14/67,0	11/52,0	4/19,0	21/8,0	4/7,0	42
8.	Полісся	23/61,0	11/29,0	0/0	38/14,5	7/12,3	62
9.	Придніпров'я	22/88,0	8/32,0	1/4,0	25/9,5	7/12,3	57
10.	Сіверщина	13/48,0	7/26,0	2/7,4	27/9,3	6/10,5	40
11.	Слобожанщина	15/100,0	6/40,0	2/13,3	15/5,7	5/8,8	56
12.	Таврія	17/81,0	10/48,0	2/9,5	21/8,2	6/10,5	53
13.	Загалом	157/60,0	116/44,3	17/6,8	262/100	57/100	46

Висновки. Порівняльний аналіз архітектонічних і тектонічних факторів засвідчив, що більш ніж дві з половиною сотні невеликих провінційних поселень з історичною забудовою розміщувались у не випадкових місцях в етнічних регіонах України. Це є місця сили і здоров'я, зосереджені на берегах річок і морів, поза суцільно урбанізованими територіями, між лініями підземних тектонічних розломів, які пов'язані з негативними геопатогенними випромінюваннями планети. Архітектоніка підземних тектонічних розломів також має свою досить щільну структуру, яка складається з міжмегаблокових і міжблокових розривних дислокацій. Очевидно, у давні часи архітектори і містобудівники володіли біолокаційними методами, які узгоджували між собою підземні дислокації з місцями розташування поселень. Явні й приховані закономірності будови сформованої мережі історичних осередків архітектурно-містобудівної культури мають бути враховані під час повоєнної розбудови етнічних регіонів України. Відновлення і подальший гармонійний розвиток цих мереж потребує проведення подальших досліджень.

Список джерел

1. Тімохін В. О., Шебек Н. М. Історичні архітектурно-містобудівні осередки в етнічній культурі України. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ: КНУБА, 2023. Вип. 67. С. 81-90. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2023.67.81-90>
2. Фурдуй Р. С., Швайдак Ю. М. *Прелесть тайны*. Киев: Лыбидь, 1992. 200 с.
3. Дэй К. *Места, где обитает душа: Архитектура и среда как лечебное средство*. Москва: Издательство «Ладья», 2000. 280 с.
4. Цінюков Є. Ф., Шестоपालов В. М., Яковлев Є. О. та ін. *Екологічна геологія України*. Довідковий посібник. Київ: Наукова думка, 1993. 408 с.
5. Shebek N., Timokhin V., Tretiak Y., Kolmakov I., Olkhovets O. (2020). Sustainable development and harmonization of the architectural environment of cities. *E3S Web of Conferences*, **166**, 09001. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202016609001>
6. Shebek N., Timokhin V., Tretiak Y., Kolmakov I., Olkhovets O. (2021). Sustainable development and tolerance in the socializing and resocializing of the architectural environment of cities. *E3S Web of Conferences*, **280**, 04009. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202128004009>
7. Лимонад М. Ю., Цыганов А. Н. *Живые поля архитектуры / Международная академия энергоинформационных наук*. Обнинск: Титул, 1997. 204 с.
8. Крижанівський О. А. Розміщення житлової забудови на наливних територіях відносно динаміки підземних вод: дис. ... канд. архітектури: 18.00.04. Київ, КНУБА, 2000. 167 с.
9. Щербань В. К. *Ландшафт и архитектура города*. Киев: Будивельник, 1987. 87 с.
10. Колінько В. В., Куровський Г. К. *Київ – священний простір*. Київ: Київська ландшафтна ініціатива, 2006. 232 с.
11. Тімохін В. О. Архітектоніка ландшафтів і урбанізація міського середовища Києва. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ: КНУБА, 2016. Вип. 46. С. 339-346.
12. Тімохін В. О. *Архітектура міського розвитку. 7 книг з теорії містобудування*. – Київ: КНУБіА, 2008. 629 с.
13. Шебек Н. М. *Гармонізація планувального розвитку міста*. Київ: Основа, 2008. – 216 с.
14. Тютюнник Ю. Г. *Тоталлогія ландшафта*. Киев, Центр гуманитарного образования НАН Украины, 2002. 122 с.
15. Михайлишин О.Л. Развитие архитектуры міжвоєнної Волині в умовах

соціокультурних трансформацій ХХ століття: автореф. дис. д-ра архітектури: 18.00.01, НУ «Львівська політехніка», Львів, 2014. 33 с.

16. Лещенко Н. А. Методологічні основи реставраційно-реконструктивних трансформацій історичних центрів малих міст: автореф. дис. ... д-ра архітектури: 18.00.01, Київ, КНУБА, 2020. 45 с.

17. Фролова Ю. В. Архітектурно-планувальні риси фортець Півдня України кінця XVII - початку XIX століть: автореф. дис ... канд. архітектури: 18.00.01, НУ «Львівська політехніка», Львів, 2021. 24 с.

18. Романова О. В. Семантика декоративно-художніх засобів виразності в народній архітектурі Півдня України (на прикладі Одеської обл.): автореф. дис ... канд. архітектури: 18.00.01, НУ «Львівська політехніка», Львів, 2021. 26 с.

19. Брич М. Т. Архітектурно-просторова організація музеїв під відкритим небом в Україні: автореф. дис ... канд. архітектури: 18.00.01, НУ «Львівська політехніка», Львів, 2020. 25 с.

20. Посацький Б. С. *Основи урбаністики / Ч.2. Розпланування та забудова міст:* Навч. пос. Львів, НУ «Львівська політехніка», 2001. 244 с.

21. Тімохін В. О., Шебек Н. М. Інтегративні методи досліджень регіональних культур в етнічних районах України. *Просторове планування, містобудування, архітектура, політичні та соціокультурні засади.* Київ-Тернопіль: «Бескиди», 2021. Вип. II. В 2-х.ч. Частина 1. С. 93- 99.

22. Тімохін В. О., Шебек Н. М., Третяк Ю. В. Включеність етнічного районування в сталий розвиток регіонів України. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування.* Київ: КНУБА, 2022. Вип. 62. С. 113-123. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.62.113-123>

23. Тектонічна карта України. Масштаб 1:1 000 000. Головні редактори С. С. Круглов, Д. С. Гурський. 2007. URL: <https://geology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/1.-ТК-Ukrainy-1000000.pdf>

References

1. Timokhin, V., & Shebek, N. (2023). Historical architectural and town-planning centers in the ethnic culture of Ukraine. *Current Problems of Architecture and Urban Planning*, (67), 81–90. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2023.67.81-90> (in Ukrainian).

2. Furduy, R. S., Shvaydak, YU. M. (1992). *Prelest tayny. [The beauty of mystery]*. Kyiv: Lybid, 1992. P. 200. (in Russian).

3. Day, K. (2000). *Mesta, gde obitayet dusha: Arkhitektura i sreda kak lechebnoye sredstvo. [Places Where the Soul Dwells: Architecture and Environment as a Remedy]*. Moscow: Izdatel'stvo «Lad'ya», 2000. P. 280. (in Russian).

4. Tsinyukov, YE. F., Shestopalov V. M., Yakovlyev YE. O. and other. (1992). *Ekolohichna heolohiya Ukrayiny*. [Ecological geology of Ukraine]. Dovidkovyy posibnyk. Kyiv: Naukova dumka. P. 408. (in Ukrainian).
5. Shebek, N., Timokhin, V., Tretiak, Y., Kolmakov I., Olkhovets, O. (2020). Sustainable development and harmonization of the architectural environment of cities. *E3S Web of Conferences*, (166), 09001. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202016609001> (in English)
6. Shebek, N., Timokhin, V., Tretiak, Y., Kolmakov, I., Olkhovets, O. (2021). Sustainable development and tolerance in the socializing and resocializing of the architectural environment of cities. *E3S Web of Conferences*, (280), 04009. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202128004009> (in English)
7. Limonad, M. Yu., Tsyganov, (1997) A. N. Living fields of architecture [Living fields of architecture]. *Mezhdunarodnaya akademiya energoinformatsionnykh nauk*. Obninsk: Titul. P. 204. (in Russian).
8. Kryzhanivskyy, O. A. *Rozmishchennya zhytlovoyi zabudovy na namyvnykh terytoriyakh vidnosno dynamiky pidzemnykh vod*. [Placement of residential buildings on alluvial territories in relation to the dynamics of groundwater]. *Dys. ... kand. arkhitektury: 18.00.04*. Kyiv, KNUBA, 2000. P. 167. (in Ukrainian).
9. Shcherban, V. K. (1987) *Landshaft y arkhitektura horoda*. [Landscape and architecture of the city]. Kyev: Budyvelnyk. P. 87. (in Russian).
10. Kolinko, V. V., Kurovskyy, H. K. (2006) *Kyyiv – svyashchennyi prostir*. [Kyiv – a sacred space]. Kyiv: Kyyivska landshaftna initsiatyva. P. 232. (in Russian).
11. Timokhin, V. O. (2016). *Arkhitektonika landshaftiv i urbanizatsiya miskoho seredovyscha Kyieva*. [Architectonic of landscapes and urbanization of the urban environment of Kyiv]. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia, Vyp (46)*, P. 339-346. (in Ukrainian).
12. Timokhin, V. O. (2008) *Arkhitektura miskoho rozvytku. 7 knyh z teoriyi mistobuduvannya*. [Architecture of urban development. 7 books on the theory of urban planning]. Kyiv: KNUBiA. P. 629. (in Ukrainian).
13. Shebek, N. M. (2008) *Harmonizatsiya planuval'noho rozvytku mista*. [Harmonization of the city's planning development]. Kyiv: Osnova. P. 216. (in Ukrainian).
14. Tyutyunnyk, YU. H. (2002) *Totallohyya landshafta*. [Totalology of the landscape]. Kyev, Tsentri humanyarnoho obrazovanyya NAN Ukrayny. P. 122. (in Russian).
15. Mykhaylyshyn, O. L. *Rozvytok arkhitektury mizhvoyennoyi Volyni v umovakh sotsiokulturnykh transformatsiy XX stolittya*. [The development of the architecture of interwar Volyn in the conditions of socio-cultural transformations of the 20th century].

Avtoref. dys. d-ra arkhitektury: 18.00.01, NU «Lvivska politekhnika», Lviv, 2014. P. 33. (in Ukrainian).

16. Leshchenko, N. A. (2020) Metodolohichni osnovy restavratsiyno-rekonstruktyvnykh transformatsiy istorychnykh tsestriv malykh mist. [Methodological foundations of restoration and reconstruction transformations of historical centers of small towns]. Avtoref. dys. ... d-ra arkhitektury: 18.00.01. Kyiv, KNUBA. P. 45. (in Ukrainian).

17. Frolova, YU. V. (2021) Arkhitekturno-planuvalni rysy fortets Pivdnya Ukrayiny kintsya XVII - pochatku XIX stolit. [Architectural and planning features of the fortresses of Southern Ukraine at the end of the 17th - beginning of the 19th centuries]. Avtoref. dys ... kand. arkhitektury: 18.00.01, NU «Lvivs'ka politekhnika», Lviv. P. 24. (in Ukrainian).

18. Romanova, O. V. (2021) Semantyka dekoratyvno-khudozhnikh zasobiv vyraznosti v narodniy arkhitekturi Pivdnya Ukrayiny (na prykladi Odes'koyi obl.). [Semantics of decorative and artistic means of expression in the folk architecture of the South of Ukraine (on the example of the Odesa region)]. Avtoref. dys ... kand. arkhitektury: 18.00.01, NU «Lvivska politekhnika», Lviv. P. 26. (in Ukrainian).

19. Brych, M. T. (2020) Arkhitekturno-prostorova orhanizatsiya muzeyiv pid vidkrytym nebom v Ukrayini. [Architectural and spatial organization of open-air museums in Ukraine]. Avtoref. dys ... kand. arkhitektury: 18.00.01, NU «Lvivska politekhnika», Lviv. P. 25. (in Ukrainian).

20. Posatsky, B. S. (2001) Osnovy urbanistyky / CH.2. Rozplanuvannya ta zabudova mist. [Urbanism Basics / Part 2. Planning and construction of cities]. Navch. pos. Lviv, NU «Lvivska politekhnika». P. 244. (in Ukrainian).

21. Timokhin, V. O., Shebek, N. M. (2021). Intehrativni metody doslidzhen rehionalnykh kultur v etnichnykh rayonakh Ukrayiny. [Integrative research methods of regional cultures in ethnic regions of Ukraine] // Spatial planning: urban planning, architecture, political and socio-cultural principles. Conference Collection of scientific works. Issue II. In 2 parts. Kiev-Ternopil: "Beskydy". Part 1. P. 93-98. (in Ukrainian).

22. Timokhin, V. O., Shebek, N. M., Tretiak, Y. V. (2022). Vkluyuchenist etnichnoho rayonuvannya v stalyy rozvytok rehioniv Ukrayiny. [Inclusion of ethnic zoning in the sustainable development of regions of Ukraine] // Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannya, Vyp (62), P. 113-123. DOI: [10.32347/2077-3455.2022.62.113-123](https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.62.113-123) (in Ukrainian).

23. Tektonichna karta Ukrayiny. Masshtab 1:1 000 000. (2007). [Tectonic map of Ukraine. Scale 1:1,000,000]. Holovni redaktory S. S. Kruhlov, D. S. Hursky. URL: <https://geology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/1.-TK-Ukrainy-1000000.pdf>. (in Ukrainian).

Annotation

Viktor Timokhin, Doctor of Architecture, Professor, Department of Architectural Environment Design, Kyiv National University of Construction and Architecture.

Nadiia Shebek, Doctor of Architecture, Professor, Department of Town Planning, Kyiv National University of Construction and Architecture.

Tectonics and architectonics of the network of historical centers of architectural and urban planning culture in the ethnic regions of Ukraine

In the article, from the standpoint of taking into account the natural and urbanized environment, the features of the formation and structure of a network of small historical settlements – carriers of the architectural and urban planning culture of Ukraine are considered. In particular, a comparative analysis of the location of 262 settlements in 12 ethnic regions of Ukraine with a network of underground discontinuous dislocations was carried out. The analysis showed that in 12 ethnic regions of Ukraine (Bukovyna, Volyn, Halychyna, Donbass, Transcarpathia, Crimea, Podillia, Polissia, Naddnipyrianshchyna, Severshchyna, Slobozhanshchyna, Tavria) the network of tectonic faults has a different configuration and density. At the same time, only a small number of places with historical buildings coincide with fault lines. The analysis showed that the choice of places for the formation of historical settlements was not random; there were tendencies in their attraction to the shores of rivers and seas, as well as in the desire to avoid underground tectonic faults and the corresponding geopathic zones. The localization of the vast majority of architectural and urban planning culture centres' in special healthy places confirmed the need to take into account tectonics in ethnic regions and non-traditional knowledge and methods of dowsing in the analysis of historical settlements. In addition, it was found that most of these settlements are located on inter-main areas, remote from dense urbanization zones. This testifies to the initial desire of ethnic culture, on the one hand, for isolation from the processes of urbanization, and on the other hand, for its own preservation and creation of its own network of regional culture centres' that opposes the mass culture of modern civilization. As a result, proposals were substantiated on the need to take into account the original architectonic and tectonic structure of a network of small provincial cities and towns, villages, temples and monasteries with signs of a historical architectural and urban environment during the post-war restoration and further sustainable development of settlements and territories of Ukraine.

Keywords: network; tectonics; architectonics; architecture; urban planning; ethnic regions.